Espriuana: recreacions de Salvador Espriu
editat per Maria Dasca i Maria Moreno Domènech

Usos d'una recreació paradoxal: un panorama de les traduccions al polonès de poemes de Salvador Espriu

Alfons Gregori
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska

Abstract The aim of the present article is to analyze the uses of Salvador Espriu's poetic work in the Polish literary system taking into account the diversity of the original possible readings. Two periods are distinguished: the time when Poland was subject to the Soviet dictatorship, where the disparity of proposals was often marked by ideologically conflicting vectors, and, already in democracy, two distinct moments in which two complementary publications sought to culminate the transfer of Espriu's poetry to the Polish literary system, namely by A. Sawicka and F. Łobodziński.

Keywords Salvador Espriu. Poetry translation. Literary system. Rewriting. Poland.

Sumari 1 Presentació. – 2 Període sota la dictadura soviètica. – 3 Període democràtic. – 4 Conclusions.

1 Presentació

El Teló d'acer polític i militar que es va instaurar entre l'Europa Occidental i els països de l'òrbita soviètica un cop finalitzada la Segona Guerra Mundial, divisió que partia en dos l'Europa central, va fornir de matèria figurada una distància psicològica prèvia entre els territoris eslaus i la península ibèrica. Salvador Espriu va poder viure l'època prèvia a aquesta situació, alhora que va patir com la resta l'escissió de la Guerra Freda i la denigració de tot allò que s'identificava amb la nova Polònia comunista que imposava el

Edizioni Ca'Foscari

Biblioteca di *Rassegna iberistica* 48
e-ISSN 2610-9360 | ISSN 2610-8844
ISBN [ebook] 979-12-5742-102-1 | ISBN [print] 979-12-5742-103-8

Peer review | Open access
Submitted 2026-02-04 | Accepted 2026-03-24 | Published 2026-11-18
© 2026 Gregori | CC BY 4.0
DOI 10.30687/979-12-5742-102-1/012

règim franquista.[1] La correspondència de Salvador Espriu publicada de la mà de Felip Cid (2002, 120) ens revelava un cert interès de l'autor per aprendre les beceroles del rus durant la segona meitat dels anys 60. No tenim notícies, tanmateix, d'una actitud similar envers una altra llengua de l'altre costat del teló d'acer amb força menys parlants, el polonès, el qual –per circumstàncies que encara no han estat aclarides del tot– ha tingut un lligam fecund amb la catalanitat a causa de l'ús que ha fet el nacionalisme espanyol de l'adjectiu 'polaco' per expressar l'odi contra la nostra llengua. Aquest lligam ens conduirà a establir un pont entre les lletres catalanes i poloneses via Salvador Espriu, ja que l'objectiu del present article consisteix a analitzar els usos de la seva obra poètica en el sistema literari polonès des de la diversitat de lectures que ofereixen els textos de sortida i tenint en compte, alhora, el ventall cosmovisual del conjunt de lectors/es potencials i la consideració de les traduccions poètiques com a recreacions –o reescriptures– de l'original, des d'un posicionament teòric proper als estudis descriptius de la traducció, l'anomenada escola de la manipulació[2] i la teoria dels polisistemes.[3]

A l'hora d'estudiar les traduccions de l'obra poètica de Salvador Espriu al polonès publicades fins a l'actualitat cal distingir dos períodes que en condicionen fortament la recepció: d'una banda, l'època en què Polònia es trobava sotmesa a la dictadura soviètica, en què s'observa una gran disparitat de propostes, editades principalment en revistes; i, de l'altra, en dos moments molt diferents, ja durant el desenvolupament de la democràcia a Polònia, quan apareixen dues publicacions complementàries amb pretensions de culminació de la transferència de l'obra poètica al sistema literari polonès, en concret l'aportació més acadèmica d'Anna Sawicka (1957), figura cabdal en la recepció en aquest país eslau de força escriptors en llengua catalana durant el segle XXI,[4] i el volum antològic de 2020 de Filip Łobodziński (1959), l'únic en forma de llibre dedicat

Aquest article conté una important actualització de Gregori (2006), publicat en polonès. Voldria dedicar aquest treball a Olívia Gassol, que, a banda d'haver realitzat una valuosa tasca com a investigadora de l'obra espriuana, va impartir a Poznan una de les millors ponències que he tingut el goig de seguir com a públic.

2 Vegeu, per exemple, la reedició d'un estudi clàssic d'André Lefevere (2017).

3 Vegeu, per exemple, l'estudi i la compilació de Montserrat Iglesias Santos (1999).

4 Sawicka principalment ha traduït prosa; entre d'altres, el *Llibre d'Amic i Amat* de Ramon Llull, una antologia de contes de Pere Calders, *La pell freda* d'Albert Piñol, l'obra quasi completa de Jaume Cabré i, més recentment, tres novel·les clau de Rodoreda.

íntegrament al poeta català.[5] Per qüestions d'espai, em centraré en el primer període, i deixo, doncs, per a un eventual treball posterior la revisió a fons de la tasca de Sawicka i Łobodziński, que aquí serà sols perfilada.

2 Període sota la dictadura soviètica

No cal dir que aquesta època va estar marcada per una rigorosa censura exercida per organismes estatals a fi de limitar les expressions que es consideraven ideològicament burgeses, alhora que, en el cas de les repúbliques més occidentals i dels països de l'òrbita soviètica, també es dificultava la difusió dels símbols nacionals i les expressions de devoció religiosa. Tot plegat, aplicat per la via de l'arbitrarietat del poder. En aquest marc, l'iniciador de les traduccions al polonès dels versos d'Espriu va ser Marek Baterowicz (1944) l'any 1971, en una revista que aleshores començava, *Literatura na świecie* (La literatura al món), la qual assoliria un notori prestigi entre els sectors intel·lectuals de Polònia durant les dècades següents. Baterowicz és poeta, escriptor, articulista i traductor de poesia, bàsicament portuguesa i italiana. Sent encara prou jove, doncs, va publicar a l'esmentada revista una traducció del poema «El meu poble i jo», tot i que el va titular «Pompeu Fabra w hołdzie» (En homenatge a Pompeu Fabra), lingüista a qui presenta com a «teòric i renovador de la llengua catalana». Malgrat que la referència nacional del títol queda convenientment oculta als lectors polonesos, aquests podien identificar-se sense dificultat amb el sentit del text a través de l'orgull per la llengua pròpia que expressen els versos espriuans: «Ratowaliśmy słowa | naszej mowy, mój lud i ja» (Espriu 1971, 143). Aquest poema, que constitueix una ferma demostració de resistència davant del franquisme, també conté elements que en permeten una lectura lligada al moviment socialista d'alliberament dels pobles oprimits. El traductor practica un canvi de temps verbal al final del poema que permet equiparar la situació dels catalans durant el franquisme a la situació de la Polònia d'entreguerres, quan aquesta estava 'oprimida' per la classe burgesa i terratinent. Així, a

5 Per a l'estudi de la recepció de la literatura catalana a Polònia –especialment de la poesia– durant dècades va resultar fonamental la bibliografia de traduccions al polonès que estava disponible al lloc web de la Universitat Jagellònica de Cracòvia, una compilació apadrinada per la professora ja retirada Anna Sawicka i amb la col·laboració imprescindible d'altres persones, com Magdalena Kasper, autora d'una tesi de doctorat que va ser el fonament de la bibliografia. El maig de l'any 2025, quan encara era consultable en la secció de l'Àrea d'Estudis Catalans (Pracownia Studiów Katalońskich), l'ítem més recent que hi apareixia era l'antologia espriuana de Łobodziński. En el moment de la redacció final del present treball aquesta bibliografia, malauradament, ja no es troba disponible.

l'hora de traduir «Davallats al pou | esguardem enlaire | el meu poble i jo» (Espriu 2013, 143), opta per escriure en passat el verb principal, «spoglądaliśmy» (143).[6]

Aquest mateix poema, però portat al polonès de forma més literal per Zofia Szleyen (1904-1994), es va publicar al recull *Z Hiszpanią w sercu* (1978) (amb Espanya al cor), en el qual es presentava una mostra de poesia de l'Estat espanyol. L'autora va ser una persona clau en la promoció de la literatura d'esquerres en llengua castellana a la Polònia comunista, no sols com a traductora de desenes d'obres de narrativa, poesia i teatre.[7] Membre de la secció de propaganda de les Brigades Internacionals que van participar a la Guerra Civil i activa a la França de la Resistència, un cop tornada a Polònia va ingressar al Partit Obrer Unificat Polonès (PZPR) i va ostentar importants càrrecs en la nomenclatura de la política cultural del país, especialment en les primeres dècades de la dictadura, fins que l'any 1980 va abandonar la militància al Partit. El subtítol del llibre que aquí ens ocupa, *Poeci hiszpańskiej walki i nadziei* (poetes de la lluita i l'esperança espanyoles), deixa intuir una orientació ideològica a l'hora de triar i traduir els textos. En la part final del poema es trenca la tendència a la literalitat esmentada, ja que Szleyen obvia l'estrofa en què Baterowicz havia realitzat el canvi de temps verbal, canvi que ella realitza en l'estrofa final, alhora que la traducció del verb passaria a ser «ens vam llançar», en lloc del gest d'alçar-se que trobem a l'original:

> Ens alcem tots dos
> en encesa espera,
> el meu poble i jo.
> (Espriu 2013, 143)

> Razem rzuciliśmy się
> w rozpłomienione oczekiwanie
> mój lud i ja.
> (1978b, 196)

Tot plegat ens condueix a una lectura patriòtica que encaixa amb el discurs comunista que reivindicava la revolució com un fet consumat, resultat de l'acció del poble quan «es va llançar» envers l'esperança candent. La modulació que fusiona el poble i el jo líric en l'adverbi

6 Val a dir que Baterowicz, sent un dels membres de l'anomenada 'generació no ben present' (generacja źle obecna), traumatitzada per la declaració d'estat de guerra per part del general W. Jaruzelski, que va durar de desembre de 1981 a juliol de 1983, va exiliar-se l'any 1985, entre altres països, a Espanya, on va rebre asil polític, per bé que dos anys més tard es va instal·lar definitivament a Austràlia (Płaszczewska 2023, 171-3).

7 Vegeu Sawicki (2013, 231-5).

«razem» (junts) limita la presència del sujecte individual tan preuada per Espriu. Per tant, s'observa que l'afany de fidelitat traductora es dona sols quan s'ajusta a l'objectiu ideològic.

Aquell mateix any 1978 una altra lletraferida, Aleksandra Olędzka-Frybesowa (1923-2012) va publicar la seva translació al polonès d'alguns poemes d'Espriu a *Literaturze na świecie*, de la qual era membre de l'equip de redacció. Sent ella mateixa poeta i assagista, va formar part de la resistència durant l'ocupació alemanya de Polònia, col·laborant amb el moviment armat Armia Krajowa (Exèrcit Nacional) (Olędzka-Graffstein 2025), que era lleial al govern polonès a l'exili i, en general, ideològicament distant del socialisme recolzat per la Unió Soviètica. Més endavant va dedicar-se en bona mesura a la traducció d'obres procedents de França, país on va viure de 1965 a 1970. En qualsevol cas, la tria de versos catalans que ens presenta és prou generosa, fet que demostra l'interès que podia despertar un autor com Espriu a la Polònia de l'època: cinc poemes del volum *El caminant i el mur* («Amb música ho escoltaries potser millor», «Pel meu mirall, si vols, passen rares semblances», «Escrit a la manera de Salom», «'Ix, 'Ixa, Elí, elís!», «Sentit a la manera de Salvador Espriu»); dos de *Les cançons d'Ariadna* («Hemeroscopeion» i «Inici de càntic en el temple»); dos de *Final del laberint* (VI I VII); i un de *Llibre de Sinera* (XIX). S'hi percep, doncs, una atracció singular pel final del cicle líric.

Un interessant exemple de la seva tasca es troba a la traducció d'«Escrit a la manera de Salom» (Napisane na modłę Salomona), en el qual la pregunta de la veu lírica «Com obriré camins al meu retorn?» (Espriu 2013, 295) el posiciona com a subjecte actiu, voluntarista. Tanmateix, la traducció debilita aquesta posició «Jak odnajdę sobie drogę, którą bym powrócił?» (1978a, 117) (Com trobaré el camí, pel qual tornaria). Alhora, l'oposició entre la voluntat del subjecte i el poder diví, objectivat al text com el «vell furor del vent», també s'afebleix. La concreció en polonès del fet de sentir en un «cor» (serce) romantitza la formulació de la voluntat de deslliurar-se dels elements, de manera similar com passa en el cas del mot en singular que expressa el desig en un plural de paraules (słowa), que en dilueixen l'eficàcia. En lloc d'una revolta de la veu lírica envers Déu o la idea de Déu, el text polonès suggereix la mort inevitable de l'ésser humà i el temor envers aquesta mort, entesa com a quelcom incomprensible determinat per una potent força superior.

«Sentit a la manera de Salvador Espriu» (Przeżyte na sposób Salvadora Espriu), poema que tanca el volum *El caminant i el mur*, presenta un alter ego literari del poeta. La traductora hi interpreta el «mancament» (2013, 295) abstracte de la veu lírica per mitjà d'una metonímia que atorga trets morals a allò físic: «potykając się schodzę» (ensopegant) (1978a, 118). Al meu parer això impedeix que el lector arribi al sentit profund de l'original, derivat de la mística

jueva,[8] en la qual els graons simbolitzen la unió entre el cel i la terra, i el fet de baixar, el camí a la imperfecció, a la qual s'arriba com a conseqüència de cometre errors (els mancaments esmentats). El text meta dona a entendre la debilitat de la natura humana en un sentit ampli. Paral·lelament, la formulació categòrica en la traducció de l'expressió «homes de dolor» (2013, 295) com a «cierpiący ludzie» (Espriu 1978a, 118) elimina la possible lectura del text original com a 'genitiva materiae', cosa que descartaria la idea lírica d'unes persones *fetes de* dolor. En la traducció dels poemes VI i VII de *Final del laberint*, text que presenta les figures literàries del caçador i el cérvol en combinació amb referències al mite de Narcís pels reflexos del jo en les aigües, Olędzka-Frybesowa reforça aquesta lectura més clàssica a causa d'una interpretació errònia per interposició del francès 'glace', que li provoca una confusió entre glaç i mirall amb l'ús de l'adjectiu «szklisty» (121) (vidriós, cristal·lí).[9] També reforça aquesta lectura la traducció del verb «estimar» com a «patrzeć czule» (121) (mirar amb afecte). Resulta absent, doncs, l'eventual sentit negatiu de la forma «glaç», alhora que tot es concentra en la idea de la mirada, i tot plegat actua de forma disruptiva en la complexitat espriuana que, com constatava Miralles (1987, 420-1).

Del *Llibre de Sinera* la traductora va seleccionar el poema XIX, que va traduir com a «Światło wyobrażone» (Llum imaginada) (Espriu 1978a, 123). Al meu parer, el text meta suggereix una lectura derivada de la traducció del darrer terme de l'original, «paret» (2013, 403), com a «mur» (1978a, 123) (en lloc del més literal 'sciana'), ja que la connotació d'aquest està més lligada a la idea de manca de llibertat, la qual està simbolitzada pel sol que apareix sobre la paret i, per tant, a la idea de llum, especialment en la traducció: «clarosa quietud» (Espriu 2013, 403) esdevé «świetlisty pokój» (pau lluminosa) (1978a, 123). En canvi, en la traducció del poema «Inici de càntic en el temple» («Początek pieśni śpiewanej w świątyni»), el problemàtic vers que conté les paraules «ple domini de la terra» (2013, 142), una expressió que podia sonar realment radical sota el control soviètic, esdevé «posiadanie ziemi» (possessió de la terra) (1978a, 120), que denota una possessió legal, del tot material i no pas política. Segurament calia compensar el fet que l'escenari en què s'inicia el càntic del poema fos un temple, fàcilment identificable amb una església pels lectors polonesos, és a dir, un lloc sagrat de resistència contra l'ateisme impietós del règim comunista. A més, hi ha una altra

8 El mateix Espriu va confirmar-ho mitjançant l'ús del terme hebreu 'avirah', és a dir, 'mancament' (Castellet 1978, 83-4).

9 També es pot veure en la traducció del fragment «el glaç | allunya les paraules» (Espriu 2013, 307), del poema VII, per «w lustro zapadają | słowa» (Espriu 1978a, 122) (en el mirall cauen | les paraules).

possible associació que reforçaria una lectura resistencial per part del públic polonès: el camp de roselles del poema evocaria la batalla de Montecassino l'any 1944, l'últim atac de la qual va ser dut a terme reeixidament pel Segon Cos polonès del general Władysław Anders i la Quarta Divisió índia, episodi que forma part de l'imaginari nacional. Per tant, el text exaltaria els ideals de combat per la llibertat contra el feixisme en qualsevol de les seves formes.

En general, tanmateix, es pot afirmar que Olędzka-Frybesowa manté el caràcter semànticament ambigu dels textos de sortida propi de la poesia. Destaca la seva capacitat de traslladar els valors i les marques de compromís dels versos espriuans a la realitat polonesa, per la qual cosa, malgrat els punts conflictius esmentats, cal valorar positivament la seva labor traductora.

L'any 1987 *Literatura na świecie* torna a publicar una selecció de poemes de l'autor català, a càrrec de diferents traductors. «Ho voldria dir amb els meus llavis de vell» i «Viatge d'hivern», de *Les hores*, i el poema XXVI de *Cementiri de Sinera*, hi apareixen en traducció de Krystyna Rodowska (1937), poeta i traductora coneguda per la seva tasca a l'hora de portar al polonès obres de destacats autors de les llengües espanyola i francesa, tasca aquesta última que li va valer l'any 2015 l'Orde de les Arts i les Lletres, una important distinció honorífica atorgada pel Ministeri de Cultura francès. Les tres peces triades són una mostra de la poesia més existencialment pessimista d'Espriu. És simptomàtic que un poema com el XXVI, en què s'expressa el derrotisme extrem dels primers anys de la postguerra, serveixi per cloure aquesta selecció de versos publicada en un moment extremadament difícil per a la societat polonesa, en què pesaven molts anys de dictadura, alhora que –malgrat el que avui sabem– no es veia una sortida al poder dominador soviètic. La traducció de Rodowska esdevé una dura translació d'aquella grisor que impregnava les accions humanes a la Polònia de finals dels anys 80, i els poemes que obren i tanquen la tria acaben simbolitzant la presó que era aleshores Polònia en termes polítics, culturals i religiosos.

Cal comentar igualment el fet que en aquesta selecció de textos aparegui «Assaig de càntic en el temple», ja que, com sabem, aquest conegut poema constituïa una mena d'autoparòdia que anticipava certs sentits de la peça «Inici de càntic en el temple», que havia estat traduïda prèviament per Olędzka-Frybesowa, és a dir, que a nivell cronològic les respectives traduccions poloneses permetien percebre «Assaig de càntic…» com una resposta paròdica. Aquesta és traduïda al polonès per Carlos Marrodán Casas (1948), fill de republicans espanyols exiliats, i importantíssim traductor de l'espanyol. Entre els autors que va traslladar al polonès trobem grans noms de la literatura hispanoamericana com ara García Márquez o Vargas Llosa, així com també escriptors peninsulars, per exemple García Lorca i

Javier Marías.[10] Marrodán duu a terme una cristianització del text quan tradueix «congregació»[11] (Espriu 2013, 284) per «zakon» (1987, 342) –que rarament s'usa en el cas de grups de caràcter seglar–, en lloc de formes vinculades al concepte de 'parafia' (parròquia), com ara 'parafianie' (parroquians), que sí que poden adquirir una significació més o menys irònica sobre persones no religioses. En la traducció es desdibuixa, doncs, la ironia expressada en aquest escenari més quotidià, i fins i tot podria entendre's que la veu lírica és la d'un capellà.

Naturalment, *La pell de brau* també es troba representada en les traduccions d'Espriu elaborades a Polònia. Marca el tret de sortida l'any 1978, quan es publica una primera translació del poema XXX en la revista mensual generalista *Radar*, a càrrec de Joanna Szypowska, que l'any anterior ja havia traduït el poema XXV de *Cementiri de Sinera* («A la vora de la mar…») per a la mateixa revista (Szypowska 1977).[12] Ara bé, de molt més pes en el món de les lletres poloneses va ser l'antologia de Szleyen *Z Hiszpanią w sercu*, igualment de l'any 1978, quan s'inicia un procés que conduirà *La pell de brau* a ser l'obra catalana més present al país eslau. En la introducció, Szleyen (1978, 364) afirma que Catalunya es caracteritza per la calorosa atmosfera patriòtica, tot i que no podem concloure que el «kraj zatroskany» (país amoïnat, entotsolat) del qual parla sigui Catalunya o bé Espanya,[13] tenint en compte també el fet que, entre el parell de peces que tradueix de *La pell de brau*, hi ha el poema XXI,[14] en el qual apareixen dues imatges prototípiques de l'espanyolitat: la cursa de braus i els molins. Entre les qüestions importants cal indicar-ne algunes que afecten la comprensió de l'original. D'aquesta manera, els epítets «oració nostra | i blasfèmia nostra» del poema I referits a Sefarad com a territori que és alhora víctima i botxí, s'apliquen en la traducció a l'expressió «martiri | del temps» (Espriu 2013, 333), que expressa un tràgic destí col·lectiu. Alhora, quan al poema XXI es parla d'entrar al pou de l'esglai, aquesta acció es faria per mitjà

10 A més, durant els anys 80 va ser professor dels estudiants que van interpretar peces de Lluís Llach com a cançó protesta en contra de la dictadura comunista en la banda batejada com a Zespół Reprezentacyjny (grup representatiu), i els va ajudar a traduir-ne les lletres.

11 Delor i Muns hi veu una connexió amb l'Antic Testament, valorant la vessant laica i social del fet grupal, perquè observa el dret jueu com a representació del poble unit i l'Israel coetani, com la d'una nació sense estat (Espriu 1989b, 100).

12 Val a dir que Szypowska, experta en el món jueu de l'Europa d'entreguerres, ha continuat la tasca traductora –mentre es dedica igualment al món editorial–, però aplicant la via indirecta, és a dir traslladant textos del polonès o l'ídix a l'espanyol.

13 Al text apareixen errors de transcripció notables, com ara la versió bilingüe del títol de l'obra espriuana: *La piel* [sic] *de brau*.

14 L'altre és el poema I (Espriu 1978b, 195).

de paraules, mentre que en polonès s'usa «schodami» (1978, 196) (escales). S'esborra, doncs, el vincle entre l'angoixa i els mots, que emfatitzen la buidor i la inestabilitat existencial que defineixen la humanitat espriuana.

L'any 1989 apareix a la revista *Literatura na świecie* el més ampli ventall fins al moment de poemes de *La pell de brau* en polonès, elaborat per Andrzej Nowak (1944-2013), traductor especialitzat en literatura hispanoamericana que va treballar d'editor a la prestigiosa Wydawnictwo Literackie, on va publicar molts dels llibres que va portar al polonès: des de Bioy Casares a Carlos Fuentes, passant per Lezama Lima o Roa Bastos, tot i que també va traduir de l'anglès, el francès, el portuguès, el rus, l'ucraïnès i el quítxua (Stowarzyszenie Pisarzy Polskich 1992, 127-9). Nowak ens ofereix catorze dels poemes de *La pell de brau*.[15] Entre d'altres, en aquesta tria trobem el poema I, on, si bé conserva el significat dels termes «oració» i «blasfèmia» per descriure la paradoxal realitat de Sefarad, tradueix «martiri del temps» per «tortura czasu» (tortura del temps) (Espriu 1989a, 42), cosa que podria conduir el lector més aviat a la tradició del turment de Sísif que no pas a les connotacions monoteistes del terme original. Això encarrila vers una lectura més en la línia de la mediterrània clàssica, amb l'eix situat en la lluita simbòlica amb el brau. No obstant, encara resulta més interessant el tractament de certs mots clau, com ara el «cavall foll» de Sefarad (Espriu 2013, 335) del poema V, una animalització esperpèntica de la Guerra Civil. Nowak tradueix l'adjectiu com a «rozkiełznany» (1989a, 42), és a dir, que ha estat alliberat de les brides, que ha recuperat una llibertat perduda i que es permet actuar sense fre. Aquesta resignificació de la follia podria conduir en certa mesura a la interpretació salomònica (i antirepublicana), segons la qual la guerra hauria esclatat a causa d'una mala comprensió de la democràcia per part de tots dos bàndols. A això cal afegir la traducció del fragment «No pot escollir príncep | qui vessa sang, | qui ha traït o roba» (Espriu 2013, 335) de la següent manera: «Wszak nie ma wyboru książę, | który cudzą krew przelewa, | zdradę i grabieże czyni» (1989a, 42). En polonès el primer vers diu literalment «en definitiva, no té elecció el príncep | que vessa sang d'altri, | que traeix i saqueja». El canvia és significatiu. La lliçó repetidíssima que assegurava que el poble espanyol, rebel per natura, havia de ser tractat amb mà de ferro, una lliçó expressada als versos referits a Sefarad «el fuet i l'espasa | t'han de governar» (2013, 335), deixa de tenir forma de lliçó repressora per esdevenir una descripció, en aquest cas de la dictadura franquista: «jedno bicz i miecza ostrze | pokierują twoim krokiem» (1989a, 42), és a dir,

15 En concret es tracta dels poemes I, V, VI, VII, VIII, IX, XI, XIII, XV, XXIII, XXVIII, XXX, XXXV, XXXVIII.

«un fuet i un tall d'espasa | guiaran els teus passos». Un fragment del poema VI que val la pena posar en relleu és el que tracta de la redempció a través del treball:

> salvant-nos en el dolor del treball,
> guiant-nos per la llum del temple recordat,
> guanyàvem lentament una lliure pau.
> (2013, 336)

La pau solament pot ser si és lliure, i amb el treball s'assoleix evitant una revolució cruenta. En polonès, el text es formula de la següent manera: «pokonując śród bólu trudy naszej pracy | i kierując się blaskiem pamiętnej świątyni, | zyskujemy ospale jakąś swobodę pokoju» (1989a, 42), que podem traduir literalment com «sortint-nos-en entre dolor de les dificultats de la nostra feina, i guiant-nos amb la lluïssor del temple recordat, | assolim d'esma una mena de llibertat de (la) pau». D'aquesta manera, s'observa una visió més aviat robotitzada i turmentada de la feina, al llindar fins i tot de l'absurd, com la que es denunciava entre els sectors crítics amb el règim comunista.

En la traducció del poema XXXVIII percebem un canvi en la imatge de Déu respecte del text de sortida, en el qual, com sabem, aquesta figura no és acollida fervorosament. Aquell que «ens pensa més enllà de la nostra por» (Espriu 2013, 363) en la traducció «tworzy nas swą myślą» (1989a, 43), és a dir, «ens crea amb el seu pensament». Per tant, hi intervé una dimensió creacionista que l'apropa al dogma monoteista ortodox, en lloc del distanciament ominós dels versos espriuans. Al mateix temps, la humanitat també assumeix el rol creador en la traducció de Nowak, com deduïm del vers polonès «przyjdzie nam tworzyć życie» (43) (haurem de crear vida) que tradueix el fragment «fonamentarem la nostra vida» (2013, 365), el qual es refereix al context del buit i el no-res de l'existència. Així, en el text meta, i dins de l'àmbit de la natura, es transmet d'alguna manera un poder diví a l'ésser humà.

3 Període democràtic

Ja en el segle XXI, solament caldria apuntar el fet que es desenvolupa encara més aquest interès per *La pell de brau* per mitjà de dos textos importants en la recepció d'Espriu a Polònia. D'una banda,

un esplèndid article d'Anna Sawicka (2001),[16] la primera professora titular del país dedicada als estudis catalans, que recentment s'ha jubilat. En aquest article, centrat en els conceptes de culpa, càstig i purificació a *La pell de brau*, hi apareixen força fragments de poemes d'Espriu traduïts, però també quatre peces completes, en concret les següents: XVI, XXX, XLVI i XLIX. Ara bé, el seu valor està subordinat a la labor intel·lectual de la investigadora polonesa, és a dir, es tracta de traduccions d'intenció didàctica i pedagògica, alhora que presenten un elevat grau de domesticació per facilitar una determinada comprensió del text que sostingui les tesis presentades a l'estudi.

En canvi, el segon text és la publicació d'un volum sencer dedicat a presentar en polonès una antologia de poesia espriuana, a càrrec de Filip Łobodziński (2024), que s'ha dedicat fonamentalment a l'ofici de periodista i comunicador, a més de ser un dels traductors més reconeguts de literatura en llengua espanyola.[17] El seu interès per l'escriptor català es va iniciar quan estudiava Iberística als any 80 sota el mestratge de Marrodán Casas, anteriorment esmentat. Ell i alguns companys van passar a l'acció com a joves estudiants contestataris amb la creació d'un grup musical, Zespół Reprezentacyjny (grup representatiu), que interpretava en polonès de forma (semi) clandestina peces de cantautors occidentals, com ara Lluís Llach. El jove Łobodziński va col·laborar aleshores en la difusió d'Espriu a Polònia amb una traducció del poema «Mirall fràgil», del recull *Les hores*, en la tria a *Literatura na świecie* de 1987, però és amb aquest volum de 2024 que culmina tota una tradició receptora dels versos d'Espriu a Polònia. Malgrat el títol, que al·ludeix directament a *La pell de brau*, llibre que hi és traduït integralment, en realitat l'obra conté més producció del poeta català traslladada al polonès: s'inicia amb «Assaig de càntic en el temple», d'*El caminant i el mur*, continua amb *Cementiri de Sinera*, *Les hores* i *La pell de brau* al complet, i tanca el recull «Una closa felicitat és ben bé del meu món», un altre cop d'*El caminant i el mur*. En unes declaracions posteriors a la publicació del llibre, el traductor assegura que, considerant-lo un poeta de l'alçada de Kavafis, de T.S. Eliot i d'Zbigniew Herbert, el fet de poder traslladar els seus versos al polonès va significar superar el pànic consistent a pensar que no podria fer-ho mai de la vida, però un cop finalitzada la tasca fa una confessió en forma d'imatge que remet a l'eix central del volum, és a dir, a *La pell de brau*: «Avui em sento plantat a la plaça de Sefarad onejant la bandera» (Łobodziński 2024).

16 Si bé primerament va aparèixer en una revista acadèmica, l'any 2007 va ser reeditat en un volum signat íntegrament per Sawicka, titulat *Drogi i rozdroża kultury katalońskiej / Camins i cruïlles de la cultura catalana*.

17 Entre d'altres, ha traduït novel·les de Pérez Reverte, Vargas Llosa i Rosa Montero, tot i que també ha treballat amb originals en anglès, en concret alguns textos de Bob Dylan, així com cançons d'aquest músic i de Patti Smith.

4 Conclusions

Espriu és el poeta català més traduït al polonès, així com l'escriptor en la nostra llengua que més ha estat present en el món intel·lectual del país eslau durant la segona meitat del segle XX. La raó principal d'aquesta presència es deu a la combinació en la seva obra d'una aura de poeta de la resistència contra el feixisme, cosa que l'unia, doncs, amb García Lorca o Alberti en l'àmbit hispànic, i facilitava que fos emprat per intel·lectuals afins al sistema soviètic com a referent a Espanya d'una ideologia que, si bé no era estrictament propera al marxisme-leninisme, sí que era un símbol de lluita contra la dreta reaccionària; alhora, Espriu satisfeia els crítics amb el règim comunista, a qui a més permetia la introducció d'elements nacionals i religiosos per mitjà de les traduccions dels seus textos literaris. D'aquesta manera, tot i la (aparent) diferència diametral entre els dos règims, els textos d'Espriu travessaven barreres ideològiques i fundaven un singular universalisme a través del seu particular món poètic. En el cas concret dels textos meta polonesos, aquestes obres prenen un sentit simbòlic també per la defensa dels valors nacionals en una situació d'ingerència imperialista. Perquè, es miri per on es vulgui, la realització i expansió del comunisme rus va ser una mostra evident d'imperialisme cultural, sovint sota la màscara de la bandera roja, el *Capital* de Marx i la falç i el martell.

Entre els traductors més destacats d'Espriu al polonès en publicacions periòdiques durant el règim comunista, una de les afins al règim, Zofia Szleyen, va dur a terme un treball tendent en força moments a la literalitat, per bé que només quan assolia així un cert objectiu ideològic, tot transmetent una imatge tipificada de l'obra sense aprofundir en les dimensions espriuanes. Per la seva banda, Olędzka-Frybesowa va mirar d'ajustar-se al sentit complex dels originals i solia mantenir-ne el caràcter ambivalent, acostant-los a la realitat polonesa de l'època, encara que a les seves versions apareguin de vegades errors i canvis de sentit que perjudiquen una comprensió més completa del món espriuà. Finalment, al final mateix de la dictadura, Andrzej Nowak, malgrat també algunes inadequacions, va aconseguir presentar una imatge molt suggeridora de *La pell de brau*, incloent-hi un ric ventall d'elements culturals, històrics i polítics que són presents en l'obra.

En síntesi, en no poques ocasions les traduccions de l'obra poètica espriuana durant l'època soviètica estan marcades per vectors ideològicament en conflicte, vectors que paradoxalment afavoreixen d'una forma o d'una altra la presència de l'autor català en el sistema literari polonès. D'altra banda, les traduccions de la poesia d'Espriu publicades un cop arribada la democràcia comporten una segona paradoxa: els dos traductors, Sawicka i Łobodziński, es concentren a portar al polonès poemes de *La pell de brau*, que en general s'ha

considerat la part de l'obra espriuana més lligada al context derivat del règim dictatorial franquista. En aquest sentit, no podem deixar de banda la complexitat d'aquest famós recull i el fet que bona part de les traduccions poloneses que se'n fan en revistes prenen sentit per la defensa comuna dels valors nacionals en una situació d'ingerència estrangera. Per tant, malgrat la disparitat en l'orientació política dels dos règims polítics sota els quals va tenir lloc la producció i recepció dels textos, cal observar que tenien en comú la repressió d'aquells que no encaixaven en el motlle ideològic de l'Estat per motius polítics, lingüístics o de creença. Una determinada tria dels versos d'Espriu en publicacions periòdiques permetia creuar fronteres ideològiques gràcies tant a la formulació del compromís que s'hi podia llegir, com al seu universalisme, inscrit en una reeixida caracterització localista en defensa dels valors atribuïts a la nació pròpia en el marc d'una ingerència externa de caràcter imperialista. En el cas del terreny de recepció polonès, em refereixo naturalment a l'imperialisme rus, el qual a hores d'ara s'acarnissa implacablement amb la nació ucraïnesa.

Bibliografia

Castellet, J.M. (1978). *Iniciació a la poesia de Salvador Espriu*. 2a ed. Barcelona: Ed. 62.

Cid, F. (2002). *Correspondència de Salvador Espriu*. Palma: Perifèrics.

Espriu, S. (1971). «Pompeu Fabra w hołdzie». Tłum. M. Baterowicza. *Literatura na świecie*, 7, 143.

Espriu, S. (1977). «A la vora del mar…». Tłum. J. Szypowskiej. *Radar*, 12, 36.

Espriu, S. (1978a). «Wiersze». Tłum. A. Olędzkiej-Frybesowej. *Literatura na świecie*, 82(2), 114-23.

Espriu, S. (1978b). «Salvador Espriú [sic]». Szleyen, Z. (ed.), *Z Hiszpanią w sercu: Poeci hiszpańskiej walki i nadziej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 193-6.

Espriu, S. (1978c). «Różni są ludzie…». Szypowskiej, J. (ed.), *Radar*, 4, 30.

Espriu, S. (1987). «Salvador Espríu». Rodowskiej, K.; Rurarz, A.; Łobodzińskiego, F.; Morradána Casasa, C. (eds), *Literatura na świecie*, 196(11), 340-2.

Espriu, S. (1989a). «Salvador Espriu: *Skóra byka*». Nowaka, A. (ed.), *Literatura na świecie*, 214(5), 42-3.

Espriu, S. (1989b). *El caminant i el mur*. A cura de R.M. Delor i Muns. Barcelona: Edicions 62.

Espriu, S. (2013). *Poesia. L'edició del centenari*. A cura de O. Gassol. Barcelona: Labutxaca.

Gregori, A. (2006). «'Poprzez moje lustro suną dziwne odbicia': Salvador Espriu w świetle polskich przekładów». Filipowicz-Rudek, M.; Konieczna-Twardzikowa, J. (eds), *Nieznane w przekładzie*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 133-55.

Iglesias Santos, M. (ed.) (1999). *Teoría de los Polisistemas*. Madrid: Arco/Libros.

Lefevere, A. (2017). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London; New York: Routledge.

Łobodziński, F. (2024). «Historia jednego przekładu, czyli ażeby dojść do Salvadora Espriu». *Biblioteka. Magazyn literacki*. https://www.biuroliterackie.pl/biblioteka/recenzje/historia-jednego-przekladu-czyli-azeby-dojsc-salvadora-espriu/.

Miralles, C. (1987). «Salvador Espriu; La poesia». De Riquer, M.; Comas, A.; Molas, J. (eds), *Història de la literatura catalana*, vol. 10. Barcelona: Ariel, 407-30.

Olędzka-Graffstein, I. (2025). «Wojskowa Służba Kobiet w konspiracji i walce». *VII Obwód AK*. https://ak-obroza-kampinos.waw.pl/373.html.

Płaszczewska, O. (2023). «Romańskie szlaki Marka Baterowicza». *Rocznik Komparatystyczny*, 14, 171-92. http://doi.org/10.18276/rk.2023.14-08.

Pracownia Studiów Katalońskich (2025). «Przekłady literackie». *UJ*. https://katalonia.filg.uj.edu.pl/przeklady-e-h.

Sawicka, A. (2001). «Wina, kara, oczyszczenie w poemacie *Skóry byka* (*La pell de brau*) Salvadora Espriu». Bochenek-Franczakowa, R.; Dobijanki-Witczakowa, O. (eds), *Prace Komisji Neofilologicznej*, vol. 2. Kraków: Polska Akademia Umiętności, 89-118.

Sawicka, A. (2007). *Drogi i rozdroża kultury katalońskiej / Camins i cruílles de la cultura catalana*. Kraków: Księgarnia Akademicka.

Sawicki, P. (2013). *Polska-Hiszpania, Hiszpania-Polska. Poszerzanie horyzontów*. Wrocław: Wyższa Szkoła Filologiczna.

Stowarzyszenie Pisarzy Polskich (1992). *Pisarze pod Wawelem. Członkowie krakowskiego oddziału SPP. Informator biograficzny*. Kraków: Universitas.

Szleyen, Z. (1978). «Posłowie». Szleyen, Z. (ed.), *Z Hiszpanią w sercu: Poeci hiszpańskiej walki i nadziej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 331-66.